

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA TA‘LIM-TARBIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Mutaliyeva Dildora Abdujabborovna

Namangan davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti

Raximova Mexribon Abduxolisovna Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti, ilmiy maslahatchi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23320007>

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning innovatsion tahlil qilinadi. Boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchi shaxsining bilim olishga munosabati, axloqiy qadriyatlar, kommunikativ ko‘nikmalari va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadigan muhim bosqich sifatida yoritiladi. Maqolada o‘quvchi markazli ta‘lim, interfaol metodlar, differensial yondashuv, raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanish, ota-ona va maktab hamkorligi hamda muntazam pedagogik monitoringning ahamiyati ilmiy-amaliy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, ta‘lim va tarbiya birligini ta‘minlash orqali o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi innovatsion tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, ta‘lim-tarbiya jarayoni, innovatsion mexanizm, interfaol metod, o‘quvchi markazli ta‘lim, differensial yondashuv, raqamli texnologiyalar, innovatsion monitoring, kompetensiya, hamkorlik.

Аннотация. В данной статье анализируются инновационные механизмы эффективной организации учебно-воспитательного процесса в начальном образовании. Начальное образование рассматривается как важный этап формирования отношения ребёнка к обучению, нравственных ценностей, коммуникативных навыков и способности к самостоятельному мышлению. Научно-инновационные обосновывается значение личностно ориентированного обучения, интерактивных методов, дифференцированного подхода, рационального использования цифровых технологий, сотрудничества семьи и школы, а также постоянного инновационного мониторинга. В статье представлены инновационные рекомендации, направленные на обеспечение единства обучения и воспитания и всестороннее развитие учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, учебно-воспитательный процесс, инновационный механизм, интерактивный метод, личностно ориентированное обучение, дифференцированный подход, цифровые технологии, инновационный мониторинг, компетенция, сотрудничество.

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi yosh avlodni zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol va ma‘naviy barkamol shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat. Ushbu jarayonda boshlang‘ich ta‘lim alohida o‘rin tutadi. Chunki bolaning keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning boshlang‘ich sinflarda egallagan bilimlari, shakllangan ko‘nikmalari va ta‘limga bo‘lgan munosabatiga bog‘liq bo‘ladi.

Boshlang‘ich ta‘lim faqat o‘quvchilarga o‘qish, yozish va hisoblashni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Bu bosqichda o‘quvchining dunyoqarashi, muomala madaniyati, jamoada

ishlash qobiliyati, Vatanga muhabbati va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga munosabati shakllanadi. Shu sababli ta‘lim va tarbiya jarayonini bir-biridan ajratmagan holda yagona pedagogik tizim sifatida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi davrda o‘qituvchining asosiy vazifasi faqat bilim berish emas, balki o‘quvchini bilim olish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishdan iboratdir. Buning uchun an‘anaviy ta‘lim usullarini zamonaviy innoavatsion texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish va ta‘lim jarayonida amaliy mexanizmlardan samarali foydalanish talab etiladi.

Boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalar psixologik va intellektual rivojlanishning muhim davrini boshdan kechiradilar. Ushbu yoshdagi o‘quvchilar atrof-muhitni faol o‘rganishga, savol berishga va yangi ma‘lumotlarni qabul qilishga moyil bo‘ladilar. Shuning uchun o‘qituvchi o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta‘lim jarayonini tashkil etishi zarur.

Ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligi, avvalo, o‘quvchi shaxsiga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga bog‘liq. Har bir bolaning qobiliyati, qiziqishi, bilimni o‘zlashtirish sur‘ati va psixologik xususiyatlari turlicha bo‘ladi. Shu bois boshlang‘ich ta‘limda differensial va individual yondashuv muhim innovatsion mexanizmlardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ta‘limning muhim tamoyillaridan biri o‘quvchi markazli yondashuvdir. Ushbu yondashuvda o‘quvchi ta‘lim jarayonining passiv tinglovchisi emas, balki faol subyekti sifatida qaraladi. O‘qituvchi esa bilim beruvchi yagona manba emas, balki yo‘naltiruvchi, tashkil etuvchi va maslahat beruvchi vazifasini bajaradi.³

O‘quvchi markazli ta‘limni boshlang‘ich sinflarda amalga oshirish uchun o‘quvchilarning qiziqish va ehtiyojlarini aniqlash, ijodiy va muammoli topshiriqlardan foydalanish, mustaqil fikr bildirishga imkon yaratish hamda har bir bolaning yutug‘ini rag‘batlantirish muhimdir. Xatoni jazolash vositasi emas, balki o‘rganish va rivojlanish imkoniyati sifatida baholash o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi.

Interfaol metodlar va differensial yondashuv. Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirishning samarali vositalaridan biridir. “Klaster”, “Aqliy hujum”, “BBB”, didaktik o‘yinlar, kichik guruhlarda ishlash va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarni birgalikda ishlashga, fikr almashishga va o‘z nuqtayi nazarini asoslashga o‘rgatadi.

Sinfdagi barcha o‘quvchilarning bilim darajasi bir xil bo‘lmagani sababli topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko‘ra tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Birinchi darajadagi topshiriqlar asosiy bilimlarni mustahkamlashga, ikkinchi darajadagilar bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llashga, uchinchi darajadagilar esa ijodiy va tahliliy fikrlashni rivojlantirishga qaratilishi mumkin.

Ta‘lim va tarbiyaning uzviyligi. Boshlang‘ich ta‘limda bilim berish va tarbiyalash jarayonlari o‘zaro chambarchas bog‘liq. Har bir fan darsida nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarda ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish imkoniyati mejud. O‘qish darslarida yaxshilik, halollik va do‘stlik, matematika darslarida aniqlik va mas‘uliyat, tabiiy fanlarda esa tabiatga ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish mumkin.

Raqamli texnologiyalar, ota-ona hamkorligi va innovatsion monitoring

Bugungi raqamli jamiyat sharoitida multimedia vositalari, elektron taqdimotlar, ta‘limiy videolar va interaktiv topshiriqlardan oqilona foydalanish darsning ko‘rgazmaliligini oshiradi.

Biroq texnologiya o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi yordamchi mexanizm sifatida qaralishi kerak.

Boshlang‘ich ta‘limda samarali tashkil etishning innovatsion mexanizmlari

№	Innovatsion mexanizm nomi	Mazmuni va maqsadi	Kutilayotgan natija
1	“Har bir o‘quvchi – alohida shaxs” tamoyili	O‘quvchilarning individual va psixologik xususiyatlarini muntazam o‘rganish va inobatga olish.	Har bir bolaning o‘z salohiyatiga mos ravishda rivojlanishi ta‘minlanadi.
2	Faoliyatga asoslangan ta‘lim	O‘quvchilarni amaliy faoliyat, kuzatish, tajriba va ijodiy topshiriqlar orqali bilim olishga yo‘naltirish.	Mustaqil fikrlash va bilimlarni amalda qo‘llash ko‘nikmalari shakllanadi.
3	Haftalik refleksiya tizimi	“Bu hafta nimani o‘rgandim?”, “Nimada qiynaldim?” kabi savollar orqali o‘z-o‘zini baholashni yo‘lga qo‘yish.	O‘quvchilarning mas‘uliyatliliigi oshadi va o‘z-o‘zini nazorat qilish rivojlanadi.
4	Kichik guruhlarda hamkorlik	Jamoaviy topshiriqlar hamkorlik va loyihalar orqali birgalikda muammolarni yechish.	Muloqot madaniyati bag‘rikenglik va jamoada ishlash ko‘nikmasi mustahkamlanadi.
5	Tarbiyaviy va o‘quv maqsadlar uzviyligi	Har bir fan va dars mavzusiga mos ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini singdirib borish.	O‘quvchilarning intellektual va ma‘naviy-axloqiy rivojlanishi mutanosib kechadi.
6	Maktab va oila hamkorligi	Ota-onalar bilan muntazam va samarali muloqot, birgalikdagi ijodiy loyihalarni o‘tkazish.	Bola ta‘lim-tarbiyasida yagona va qo‘llab-quvvatlovchi muhit shakllanadi.
7	Raqamli va an‘anaviy ta‘lim muvozanati	Multimedia va interaktiv vositalardan jonli muloqot hamda amaliyotni cheklamagan holda foydalanish.	Darslar ko‘rgazmali va qiziqarli bo‘ladi, axborot madaniyati shakllanadi.

Boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish uchun quyidagi innovatsion mexanizmlarni tavsiya etish mumkin:

1. “Har bir o‘quvchi — alohida shaxs” tamoyilini joriy etish va individual xususiyatlarni muntazam o‘rganish.
2. Darslarni faoliyatga asoslangan holda tashkil etish, ya‘ni kuzatish, tajriba, o‘yin va ijodiy topshiriqlardan keng foydalanish.
3. Haftalik refleksiya tizimini yo‘lga qo‘yib, o‘quvchilarning o‘z faoliyatini baholashiga imkon yaratish.
4. Kichik guruhlarda hamkorlikda ishlash orqali kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish.
5. Har bir darsning mazmuniga tarbiyaviy maqsadlarni tabiiy ravishda singdirish.
6. Ota-onalar bilan muntazam va ijobiy innovatsion hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.
7. Raqamli va an‘anaviy ta‘lim vositalari o‘rtasida muvozanat yaratish.
8. Shakllantiruvchi baholash va innovatsion monitoring asosida o‘quvchilarning rivojlanishini kuzatib borish.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarni amaliyotga joriy etish masalasida ham innovatsion muvozanatni saqlash zarurligi ko‘rinadi. Texnologiyalar o‘quvchilarning diqqatini jamlash va ko‘rgazmaliligini oshirishga xizmat qilishi lozim, ammo ular jonli muloqot hamda amaliy muomalani to‘liq almashtira olmaydi. Ota-ona va maktab o‘rtasidagi izchil hamkorlik esa o‘quvchidagi ijobiy o‘zgarishlarni mustahkamlashda hal qiluvchi bo‘g‘in vazifasini bajaradi.

Boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish jamiyatning kelajak taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Aynan ushbu bosqichda bolaning bilim olishga bo‘lgan munosabati, shaxsiy fazilatlar va hayotiy ko‘nikmalarining dastlabki asoslari shakllanadi.

Ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligi o‘qituvchining innovatsion mahorati, o‘quvchilarga individual yondasha olishi va zamonaviy ta‘lim metodlarini to‘g‘ri qo‘llashiga bog‘liq. O‘quvchi markazli yondashuv, interfaol metodlar, differensial ta‘lim, innovatsion monitoring, raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanish hamda oila va maktab hamkorligi ushbu jarayonning asosiy innovatsion mexanizmlarini tashkil etadi.

Shunday qilib, ta‘lim va tarbiyani yagona tizim sifatida tashkil etish, o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish va mustaqil fikrlashi hamda faoliyatini qo‘llab-quvvatlash boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Taklif etilgan amaliy mexanizmlar boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining innovatsion faoliyatini takomillashtirish uchun muhim metodik asos bo‘la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta‘lim tizimini rivojlantirish va takomillashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlari.
3. Ishmuhamedov R.J. Ta‘limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent.